

Wat door Coöperatie bereikt kan worden.

Lezing, gehouden door den heer J. A. S. Krol, directeur der Lonneker Coöp. Melk-richting en Zuivelfabriek, in de Algemene Vergadering van de Coöp. Fabriek van Melk-producten „Zuid-Beveland" te Goes.

Voor enige maanden had ik het voorrecht, onder leiding van Uw directeur een kijkje te nemen in uw uitstekend ingerichte zuivelfabriek, en mocht bij die gelegenheid het genoegen smaken U, Mijnheer de Voorzitter, daar te ontmoeten en met U te spreken over onze Coöperatie in Lonneker. Ik vermoed, dat dit de aanleiding is geweest, dat Uw Bestuur juist mij heeft aangezocht, in deze vergadering een inleiding te houden over fabrieksmatige zuivelbereiding en wat daarmee in verband staat in het bijzonder ook de veefokkerij.

Gaarne heb ik aan die uitnodiging gevolg gegeven, omdat het mij een genoegen is, voor landbouwers in een andere provincie getuigenis af te leggen van het grote nut van een goed ingerichte coöperatieve zuivelfabriek. Mij dunkt, dat voor dit onderwerp juist in Zeeland veel belangstelling moet bestaan in deze tijden, nu het akkerbouwbedrijf reeds enige jaren niet meer lonend is, en de toekomst er zeer somber uitziet.

Ofschoon ook voor de veehouderij het vooruitzicht minder gunstig begint te worden, geloof ik toch, dat het er daarmee niet zó wanhopig voorstaat en het daarom aanbeveling verdient, de bakens gedeeltelijk te verzetten, en het voorbeeld te volgen van de boeren, op de vroegere schrale zandgronden van Overijssel en Gelderland.

Het is toch wel tekenend, dat terwijl men elders spreekt van een crisis in de landbouw, de boeren op het gemengde bedrijf in Overijssel en Gelderland daarvan tot heden weinig of niets aan de lijve ondervonden hebben. Het is waar, de boter, ons hoofdproduct, is een stuk goedkoper dan wij de laatste jaren gewend waren, maar gelukkig staan daar tegenover ook veel lagere productiekosten, eerstens doordat er veel en goed gras en hooi beschikbaar is geweest, benevens een uitstekende rogge- en knollenoogst, maar tevens doordat de prijzen der aan te kopen krachtvoerartikelen naar verhouding nog rasser zijn gedaald. Bovendien kon verleden jaar het varkensmesten om dezelfde reden goed uit en heeft het vetweiden boven verwachting voordeel opgeleverd. De Overijsselse boer is dan ook, zoals o.a. verleden week nog op onze algemene vergadering gebleken is, best tevreden, al ontkent hij niet, dat de vooruitzichten van de varkensmesterij b.v. reden tot bezorgdheid geven.

Naar het mij voorkomt, zou een gedeeltelijk verzetten van de bakens, nu het getij verlopen is, van voordeel kunnen zijn voor de Zeeuwsen boer. Er zal meer melkvee gehouden moeten worden, wat m.i. mogelijk is met betrekkelijk geringe veranderingen in het bedrijf, door b.v. een gedeelte van de suikerbietenverbouw te vervangen door de teelt van voederbieten.

Maar dit is een terrein, waarop U beter thuis is dan ik, en ik zal er 'daarom niet' verder over uitweiden.

Voor ons, zuivelbereiders in de Achterhoek, is het een vanzelfsprekende zaak, dat de meerdere melk, die bij een gedeeltelijke omzetting van Uw bedrijf gewonnen wordt, verwerkt moet worden tot een zo goed mogelijk product in een naar de eisen des tijds ingerichte stoomzuivelfabriek. In de eerste plaats, omdat de boerin, aan wie vroeger de taak van het boter- en kaasmaken was opgedragen, haar tijd beter kan besteden. Er is in een huishouding met kinderen voor moeder de vrouw zoveel te doen, dat zij werkelijk niet met de handen in de schoot behoeft te zitten als de melk naar de fabriek gaat. Maar bovendien eist de consument tegenwoordig een uniform product van prima kwaliteit, waaraan alleen een met alle hulpmiddelen der techniek uitgeruste fabriek kan voldoen. Wij moeten onze zuivelproducten op de wereldmarkt kunnen brengen in concurrentie met Denemarken, Argentinië, Australië, met Canada en Siberië en de kleine landbouwstaten aan de Oostzee. Dan alleen maken wij prijzen, die de zuivelbereiding lonend doen zijn.

En als wij daarvan, een keer overtuigd zijn, dan spreekt het eigenlijk ook vanzelf, dat die fabriek een eigen fabriek moet wezen en geen particuliere onderneming. Immers, de zuivelfabriek moet beschouwd worden als het verlengstuk van de boerderij. Wat vroeger honderd boeren ieder afzonderlijk deden, waar in honderd karns of kaaskuipen boter of kaas gemaakt werd, daar schaft men nu voor gemeenschappelijke rekening één karn en één kaasbak aan, natuurlijk wat groter, met de daarbij behorende werktuigen, daar laat men één centrifuge het werk doen van honderd handcentrifuges of oproomvaten, en vervangt men hand- of paardenkracht door stoom of elektriciteit, en bereikt daarmee niet alleen een enorme besparing aan arbeid, maar wat de hoofdzaak is, een hogere opbrengst en een veel beter product.

Een verlengstuk van de boerderij noemde ik de zuivelfabriek, want niet alleen verwerkt men daar de melk *van* de boerderij, maar de afvalproducten, de ondermelk, karnemelk en wei, gaan immers weer *naar* de boerderij terug. Van hoe groot belang is het niet voor de opfok van zijn vee, dat de boer zelf de controle heeft over de kwaliteit van die afvalproducten!

Maar in nog veel meer opzichten kan een eigen zuivelfabriek een machtig middel zijn voor de boer om zijn bedrijf lonend te maken. Ik denk hierbij aan de uitbetaling der melk naar vetgehalte, het bevorderen van de controle op de opbrengst der koeien, het steunen of zelf ter hand nemen van de veeverbetering door stierhouderij en fokvereniging, en het waken voor de gezondheidstoestand van zijn vee, door bestrijding van tuberculose en uierontsteking. Ik kan daarvoor niet beter doen dan U een beeld te geven van wat in Lonneker door eendrachtig samenwerken van kleine en grote boeren, van z.g. „wonnars”, dat zijn huurboeren met één, twee of iets meer koeien, eigen boeren met gemiddeld 8 of 10 koeien en fabrikanten-veehouders, is tot stand gebracht.

Onze coöperatie dateert reeds van 1896, zij zal dus dit jaar 35 jaar bestaan hebben. De toestand was toen zo, dat een gedeelte der boeren hun melk leverde aan een particuliere melkinrichting, vele anderen zelf de melk in de stad Enschede uitventten, en de rest karnden of kalvers mestten. De concurrentie bij het uitventen der melk was groot, een behoorlijke prijs was niet te maken, waarbij nog kwam, dat er heel wat toegelegd moest worden op de verwisseling van vee, daar een consumptiemelker in de regel niet zelf fokte, maar bij afnemende productie zijn koeien halfvet verkocht en verving door „neurende” of pas-gekalfde. Eén onzer vroegere bestuursleden, die vóór de oprichting der Coöperatie een dergelijk afmelkbedrijf had en nauwkeurig boek hield van de resultaten,

heeft mij later verteld, dat hij geregeld moest rekenen op een verlies van gemiddeld f 60.- per koe. Aangenomen dat hij 4000 L. per koe melk, werd dit voor hem een verliespost van 1½ ct, op de Liter melk. Dan ging er voor de boeren, die niet zelf venten; 1½ ct. per L. af voor de venter benevens 5% overmaat, die hij de venter moest toestaan, zodat men wel kan narekenen, dat er bij een straatprijs van 6 ct. per L. (het was in de vóóroorlogstijd) voor de boer veel te weinig overschoot om van een lonend bedrijf te kunnen spreken. Het was dus hoog tijd, dat men de bakens ging verzetten. Een half jaar tevoren was de Coöperatieve Landbouwersbank & Handelsvereniging opgericht, die zich bezig hield met de gemeenschappelijke aankoop van voederartikelen en meststoffen, en verder een spaar en voorschotbank exploiteerde. Deze zaak ging uitstekend, het lag dus voor de Land, dat men pogingen in het werk stelde, om ook voor de verwerking van de melk een coöperatie in het leven te roepen.

U heeft straks gezegd, M. de Voorzitter, dat Uw vereniging met de stille trom gewerkt had. In Lonneker ging het anders, daar werd wel degelijk de grote trom geroerd, met het gevolg echter, dat de deelname voor een begin *te groot* was, althans in verhouding tot de bescheiden fabriek, die men van de particuliere onderneming had overgenomen. Van de 3 miljoen L. melk, die er het eerste jaar verwerkt werd, kon slechts ¾ miljoen voor consumptie verkocht worden, de rest moest tot boter worden verwerkt, en bracht door de lage boterprijzen van die tijd minder op dan men verwacht had. Bovendien moesten de boeren het gebruik van ondermelk nog leren. Men werd dus teleurgesteld in zijn verwachtingen, verschillende leden gingen zelf weer venten, en de zaak dreigde te mislukken, mede door de actie van de bakkers, die vroeger de boeren ook van veevoer voorzagen, en nu een concurrerende melkinrichting op touw gezet hadden. Maar gelukkig hield een goede kern vol, en geleidelijk gingen de zaken beter, zodat men 4 jaar later kon overgaan tot den bouw van een flinke melkinrichting annex zuivelfabriek, met behulp van de Coöp. Landbouwersbank, die het nodige kapitaal voorschoot.

Van dat ogenblik af breidde de zaak zich snel uit. De boeren, die verder van de stad woonden, sloten zich geleidelijk aan, zodat de hoeveelheid aangevoerde melk elk jaar steeg. In 1903 had men de 7 miljoen liter bereikt, in 1909 de 9 miljoen, in 1913 werd de 12 miljoen overschreden. In de daarop volgende oorlogsjaren ging de aanvoer terug tot bijna 9 miljoen om vervolgens weer snel te stijgen tot 15 miljoen liter in 1925 en 19 miljoen in 1930.

Het aantal leden is de laatste jaren niet meer gestegen, zelfs iets achteruit gegaan, doordat tengevolge van de voortdurende uitbreiding der stad heel wat boerderijen zijn verdwenen. Door heideontginning en verbetering van de veestapel neemt de melkaanvoer echter nog steeds toe.

In 1901, toen de nieuwe fabriek betrokken werd, stelde het Bestuur meteen alle leden in de gelegenheid, de melk van hun koeien ieder afzonderlijk aan de fabriek op vetgehalte te laten onderzoeken, en werd uitbetaling naar vetgehalte ingevoerd. In datzelfde jaar werd de Fokvereniging Lonneker-Enschede opgericht, die begon met de aankoop van een paar stieren van bekende afstamming en productie in Friesland. Alle begin is moeilijk, zo ook hier. De eerste jaren waren er betrekkelijk weinig leden, die van dit gratis onderzoek gebruik maakten, maar toen er gedurende enige jaren wat materiaal verzameld was, en men de leden kon overtuigen van de grote verschillen in melkopbrengst en vetgehalte, kwam ook voor de controle meer belangstelling. In 1906 ging men nog een stap verder. Toen werd een controleur aangesteld, die eens per maand bij de boeren de

melk van elke koe ging meten en een monster meenam naar de Inrichting voor onderzoek op vetgehalte, terwijl het betrokken lid zelf 15 dagen later monsters opzond met een lijst van de nummers en hoeveelheden. Dit bleek de beste propaganda te zijn. Al spoedig moest er een hulpcontroleur bijkomen, en thans werken wij met een hoofdcontroleur en 5 controleurs, die ongeveer 2500 koeien onder geregeld toezicht hebben.

De Fokvereniging breidde haar werkzaamheden eveneens uit. Er werd een Stamboek opgericht, waarin die dieren werden ingeschreven, die aan bepaalde eisen van exterieur voldeden en een opbrengst hadden, als volwassen koe, van minstens 4000 kg met minstens 3% vet. Gezorgd werd voor het stationneren van prima Friesche stieren van moeders met beste melklijsten, en werden ook zelfgefokte stieren, afkomstig van de Stamboekstieren en de beste Stamboekkoeien, gepremieerd. De kalvers van al deze stieren - sommige jaren hadden wij er een 15 of 16-tal - werden ingeschreven in een Kalverboek. Thans zijn er in het Stamboek 5600 dieren ingeschreven en in het Kalverboek reeds 5800. Een bewijs, dat er wel liefhebberij is!

Tengevolge van de werking van de Fokvereniging en de melkcontrôle is in de loop der jaren de melkopbrengst per koe, of liever de levering aan de Melkinrichting, van 3000 L. per jaar aangegroeid tot ruim 3600 L., en het vetgehalte van krap aan 3 % tot ruim 3,4 %.

Als wij aannemen een boterprijs van f 1.50 per kg en een melkprijs van 8 ct. voor melk met 3 % vet, dan kunnen wij berekenen, dat de meerdere melkopbrengst per koe een voordeel heeft opgeleverd van $600 \times 8 \text{ ct.} = f 48.-$, of voor de ruim 5.000 koeien, waarvan de leden de melk leveren, van $5000 \times f 48.- = f 240.000.-$ per jaar, terwijl door de verhoging van het vetgehalte met 0.4 % op de 12 miljoen liter, die het laatste jaar tot boter is verwerkt (7 miljoen L. is voor consumptie verkocht) de leden minstens f 80.000.- meer hebben gebeurd. Totaal dus een bruto-voordeel van f 320.000.- per jaar!

Natuurlijk zal voor die meerdere melk en boter meer productievoer nodig geweest zijn. Maar als wij hiervoor de helft van de bruto-opbrengst rekenen. dan blijft er toch nog een voordeel van 160 duizend gulden over. Het geld, dat voor de fokkerij en contrôle is besteed, heeft dus zeker tienvoudig rente gegeven en was wèl besteed.

Ook de volgende cijfers bewijzen, hoe nodig het is, dat de veehouder op de hoogte is van de productie zijner melkkoeien en gebruik maakt van de middelen, die hem worden aangeboden om zijn bedrijf zo winstgevend mogelijk te maken. Alle jaren wordt door ons van de leden opgave gevraagd van het aantal koeien, dat in het afgelopen jaar door hen gemolken is.

Deze opgaven worden gecontroleerd met de opgaven van de veeartsen, die belast zijn met de contrôle op de gezondheidstoestand van de veestapel, waarop ik nader terugkom en die van de stalinspecteurs. Verder wordt er elk jaar een register aangelegd van de melkleveringen van elk lid, het aantal koeien hierop ingevuld en dan berekend, hoeveel Liter melk er per koe is geleverd en welk bedrag hiervoor is gebeurd. Zo nu en dan worden, door mij dan lijsten aangelegd uit deze gegevens van de beste en slechtste leveranciers. Ook over 1929 is dit weer gebeurd, en evenals andere jaren vond ik weer frappante verschillen, het bleek, dat de 35 beste leveranciers, die samen 273 koeien- molken, hadden geleverd gemiddeld per koe 4750 L. melk met een vetgehalte van 3.50 %, waarvoor zij hadden gebeurd f 481,68 per koe; daarentegen waren er in de slechtste groep 36 leden met 217 koeien, die gemiddeld geleverd hadden 2381 L. melk met 3,16 % vet

voor een bedrag van f 225,06 per koe. De eerste groep had dus per koe ruim 2 maal zoveel melkgeld gebeurd als de tweede.

En nu is het merkwaardigste, dat van de 35 beste leveranciers niet minder dan 30 wonden in de buurtschappen, waar men van 't begin af aan geprofiteerd had van het werk der Fokvereniging, terwijl van de andere groep 30 thuis behoorden in de andere buurtschappen, waar men eerst veel later met de veeverbetering door contróle etc. is begonnen.

Dergelijke resultaten kan men bereiken in een coöperatieve vereniging, die haar taak begrijpt en zich niet enkel tevreden stelt met het verwerken van melk.

Nog op een ander, niet minder nuttig gebied, is er goed werk te verrichten voor een coöperatie. Toen wij een keer aan de gang waren met de verhoging van de productiviteit van de veestapel, zag het Bestuur al spoedig in, dat hierin een gevaar kon schuilen; n.l. doordat tengevolge van de zwaardere eisen, die aan de melkgift gesteld werden, het weerstandsvermogen van het dier tegen ziekten wel eens verzwakt kon worden, in 't bijzonder in de strijd tegen de tuberculose. In navolging van Friesland zijn wij daarom reeds in 1922 begonnen met de bestrijding dier ziekte, door het opsporen en daarna verwijderen van de open lijders, de smetstofverspreiders. Het eerste jaar pasten onze veeartsen daarbij enkel het klinisch onderzoek toe, later aangevuld met indruppeling van tuberculine in het oog. Welnu, ook op dit gebied hebben wij mooie successen te boeken. Het eerste jaar, dat de gehele veestapel getuberculineerd werd, constateerden wij een reactiecijfer van ruim 12%, thans hebben wij door voortgezet onderzoek en opruiming der besmette dieren, dit cijfer teruggebracht tot 3%, een cijfer, dat voor zover mij bekend is, bij geen anderen veestapel van 5 á 6000 stuks hier te lande wordt aangetroffen. Vooral als men daarbij in aanmerking neemt, dat alleen de melkkoeien en de vaarzen, die in de loop van het jaar moeten afkalven, onderzocht worden, en de kalvers en pinken, waaronder men steeds de minste reactiedieren aantreft; hieronder niet begrepen zijn.

Om besmetting van buiten af zoveel mogelijk te voorkomen, wordt streng vastgehouden aan de eis, dat nieuwkopen direct moeten worden opgegeven voor onderzoek, en de leden de raad gegeven, bij eventuele aankoop steeds de eis te stellen, dat de koop ongedaan gemaakt kan worden als het dier blijkt te reageren. Door het opfokken van de kalvers met goed gepasteuriseerde ondermelk of karnemelk en vollemelk van gezonde koeien kan de veehouder er verder zelf voor zorgen, dat hij geen nieuwe infectie op zijn stal krijgt. Al weer een voordeel van de coöperatieve verwerking der melk.

Dan helpen wij onze leden ook nog op andere manier. Reeds tal van jaren worden alle stallen geregeld geïnspecteerd door een paar bekwame jongelui, die bij de Zuivelconsulent een cursus als voormelker gevolgd hebben, en in de zomer zich behalve niet hun hoofdberoep (de ene is bedrijfscontroleur aan de Melkinrichting en de andere hoofdcontroleur van de Fokvereniging) ook nog bezig houden met het geven van melkcursussen aan de zoons en dochters, ev. meiden en knechten van de leden. Op kaarten houden zij aantekening van hun bevindingen betreffende de inrichting en de zindelijkstoestand der bezochte stallen, maken de veehouders attent op ontdekte gebreken en tekortkomingen, en gaan een volgend jaar na, of de gegeven wenken ook opgevolgd zijn. Zo nodig bevestig ik nog schriftelijk aan de eigenaar, als het een huurboer betreft, welke veranderingen nodig zijn met het oog op de gezondheidstoestand aan het vee en de mogelijkheid van het winnen van zindelijke melk. Ook op dit gebied hebben wij al heel wat succes te boeken, daar de leden begrijpen, dat hun belang en dat van de Melkinrichting één zijn.

Immers, alleen een gezond dier kan een maximum-productie geven, en alleen van zindelijke melk kan een uitstekend product gewonnen worden.

Als laatste hulpmiddel tot het lonend maken van het bedrijf onzer leden kunnen wij nog noemen de strijd tegen de z.g. streptococce-anastitis. d.i. uierontsteking, veroorzaakt door een bepaalde bacterie. Vaak ontstaat deze ziekte door slecht melken en onzindelijkheid. Onze melkcursussen en stalinspecties werken dus ook al in die richting. Nu wordt door klinisch onderzoek van de uiers, gesteund door microscopisch onderzoek van verdachte melk, de boosdoener opgespoord, en getracht door herhaaldelijk uitmelken nog te genezen. In ernstige gevallen is er echter niets aan te doen en moet zo'n dier maar liefst zo spoedig mogelijk drooggemaakt en vetgeweid worden. Tevens wordt de boer dan door de veearts op de hoogte gebracht met de maatregelen, die hij kan nemen om verdere besmetting op zijn stal te voorkomen.

Ik meen het hierbij te kunnen laten. Moge het meegedeelde U aansporen, het voorbeeld van de Lonneker boeren te volgen en, op de duur hetzelfde te bereiken, n.l. het lonend maken van Uw bedrijf met behulp van de Coöperatie.